

Pesticidi

- Pesticidi su materije, namenjene za selektivno uništavanje štetnih životinjskih i biljnih organizama.
- Primjenjuju se u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji radi zaštite biljaka i proizvoda biljnog porekla (u skladištima).
- Laboratorijsko dokazivanje pesticida najčešće se obavlja metodama tankoslojne i gasne hromatografije.

Faktori toksičnosti pesticida

- Liposolubilnost.
- Akumulacija u adipoznom tkivu.
- Visoka hemijska stabilnost.
- Neposredna i posredna (putem vodotokova i sl.) kontaminacija.

Podela pesticida

<p style="text-align: center;">Prema nameni</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Fungicidi. ● Herbicidi. ● Insekticidi. ● Rodenticidi. ● Regulatori rasta i dodatna sredstva	<p style="text-align: center;">Prema hemijskoj prirodi</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Neorganski. ● Organski.
<p style="text-align: center;">Prema poreklu</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Prirodni:<ul style="list-style-type: none"> ○ Produkti metabolizma bakterija, gljiva i biljaka. ● Sintetnički:<ul style="list-style-type: none"> ○ Organohlorna i organofosforna jedinjenja. ○ Proizvodi na bazi žive i arsena. ○ Triazini. ○ Derivati fenoksi-ugljične kiseline. ○ Piretroidi. ○ Mnoga druga jedinjenja.	<p style="text-align: center;">Prema agregatnom stanju i načinu aplikacije</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Čvrsti (zprašivanje). ● Tečni (prskanje). ● Gasoviti (fumigacija).
	<p style="text-align: center;">Prema translokaciji</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Kontaktni. ● Sistemski. ● Eradikativni.

Pesticidi kao štetne materije u lancu proizvodnje, prerade i potrošnje

- Insekticidi
- Rodenticidi
- Herbicidi
- Fungicidi

Insekticidi

- Njihova upotreba je promovisana korišćenjem DDT-a tokom II sv. rata.
- Posle DDT-a korišćeni su sve jači insekticidi (lindan, dieldrin, tepp, karbamati, piretroidi) zbog prilagođavanja insekata.
- Insekticidi brzo i agresivno prodiru u lanac, preko lipida, i sporo se razgrađuju.
- ADI (FAP/WHO) $\leq 700 \mu\text{g}$
- Kod izbora insekticida mora se voditi računa o toksičnosti, karenci i stručnoj primeni.
- Razlog je sprečavanje neželjenih trovanja životinja ljudi kontaminiranim procesnim predmetima koji su bili tretirane ili se nalaze u tretiranom ambijentu.

Otkriće štetnog uticaja insekticida

- DDT je korišćen oko 40 godina, a danas je zabranjen.
- Imao je dominantnu ulogu u uništavanju komaraca u malaričnim regionima.
- Iako je korišćen prevashodno u tropskim područjima, raširio se po celoj planeti, sve do arktičkog pojasa.
- Rezidue koje su zaostajale u blatu i površinskim vodama usvajao je **plankton**.
- Plankton su konzumirale **planktofage riblje vrste**, i time u svoj organizam unele male količine DDT, u koncentraciji koja nije za posledicu imala štetne efekte, ali je došlo do deponovanja štetne materije u masnom tkivu.
- Ove biljojede ribe su konzumirane od strane **migratorskih ribljih vrsta** koje se hrane po predatorskom obrascu (npr. losos, neke vanevropske vrste pastrmki).
- Nakon migracije u arktički pojas predatorske ribe su bile **hrana lokalnih ptičjih vrsta**, čime je DDT dospelo u njihov organizam, ali se u ovom slučaju već radilo o kumulativnim efektima koji su se nepovoljno odrazili na reprodukciju.

Vrste insekticida

- Organohlorni insekticidi
- Organofosfatni insekticidi
- Karbamatni insekticidi

Organohlorni insekticidi

- Prvi korišćeni insekticid bio je upravo organohlorne prirode, već navedeni DDT (dihlor-difenil-trihloretan).
- Ima i mnogo drugih kao što su:
  - dieldrin,
  - aldrin,
  - hlordan,
  - lindan (gama izomer heksahlorcikloheksana),
  - endosulfan, i dr.
- Zabranjena je upotreba mnogih jedinjenja ove grupe (DDT, dieldrin, klordan) kada je ustanovljeno da su izuzetno stabilni, i liposolubilni i adipofilni.
- Pored neurotoksičnog i karcinogenog dejstva organohlornih insekticida, utvrđena je i povezanost sa poremećajima endokrine funkcije, a naročito u vezi sa **reprodukcijom**.

Reproduktivni poremećaji

- DDT je karakterističan po jakom estrogenom uticaju, i potentan je antagonist receptora androgenih hormona.
- Prisutan u organizmu, u vreme polnog sazrevanja, vezuje se za receptore transportnih proteina, hormona štitne žlezde.
- Tako je jasno doveden u vezu sa feminizacijom muških individua.
- Kod pilota poljoprivredne avijacije, angažovanih na zaprašivanju poljoprivrednih površina DDT-em, utvrđena je oligospermija.

Organofosfatni insekticidi

- Trenutno najraširenija grupa insekticida.
- Neki se brzo metabolišu i izlučuju iz organizma, bez nakupljanja (malation), dok za neke to nije karakteristično (paration).
- Shodno tome nisu svi podjednako toksični za sisare, ali u svakom slučaju u njihovom metabolizmu imaju izvestan neurotoksični uticaj.
- Inhibiraju enzim acetilholinesterazu (AChE) koja učestvuje u prenosu nervnih impulsa, pa su simptomi trovanja usporavanje pulsa i ritma disanja, paraliza mišića, digestivne smetnje, i dr.

Karbamatni insekticidi

- To su analozi biljnog toksičnog alkaloida fizostigmina:
  - karbaril,
  - aldikarb,
  - i karbofuran.
- Odlikuje se neurotoksičnim dejstvom (inhibiraju AChE).
- Neki su karcinogeni.
- U najširoj upotrebi su dve grupe.

Dve grupe karbamatnih insekticida

Piretrum i sintetski piretroidi

- Insekticidi vrlo niske toksičnosti za sisare.
- Neurotoksični su u visokim dozama i remete funkciju transporta natrijuma.

Nikotin

- Snažan insekticid
- Neurotoksičan za sisare.
- Vezuje se za nikotinske receptore acetilholina i pojačava delovanje parasimpatikusnog nervnog sistema.

Rodenticidi

- To su hemijska sredstva koja se koriste za deratizaciju – uništavanje glodara.
- Pored toga što deluju kao otrovi na glodare, to su i otrovi za sve toplokrvne životinje i čoveka.
- Zbog toga primena ovih sredstava mora biti kontrolisana, u cilju sprečavanja trovanja hranom koja je kontaminirana rodenticidima.

Herbicidi

- To su hemijska sredstva koja se koriste u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji za zaštitu useva od korovskih biljaka.
- Vrlo su toksična, a često i stabilna hemijska jedinjenja, s tim da su delimično razgradivi u uslovima termičke obrade hraniva.

Štetni učinki herbicida

Grupa jedinjenja	Herbicid	Proliferator peroksizoma	Karcinogeni	Teratoogeni	Neurotoksini
Aril-oksi-fenoksi propionati	Haloksifop	+			
Triazini	Atrazin		+		
	Cijanazin		+	+	
Substituenti uree	Duron		+		
	Linuron		+		
Difenil etri	Laktofen		+		
Tiadizoli metil	Flutiacetat	+			
Izoksazoli			+		+

Fungicidi

- To su hemijska sredstva koja se koriste protiv razvijanja plesni i gljivica na sirovinama i gotovim proizvodima, da bi se spriječilo kvarenje.
- Koriste se u velikim količinama i predstavljaju problem jer su vrlo toksični, a neki među njima i karcinogeni.
- Vrlo često se dovode u vezu sa poremećajima endokrine funkcije organizma.
- Naročito su opasna organska jedinjenja žive, ranije korišćena u zaštiti semena.

Štetni učinci fungicida

Grupa jedinjenja	Fungicid	Poremećaji endokrine funkcije	Karcinogeni
Dikarboksimidi	Vinklozolin	+	
Ditiokarbamati	Ziram	+	
Etilenbisditiokarbamati	Maneb		+
Etilenbisditiokarbamati	Zineb		+
Organometalni	Trifenilkalaj		+
Ftalimidi	Kaptan		+
Substituirani benzeni	Hlortalonil		+

** **